

Muisteltu yhteisö menneen, nykyisen ja tulevan rajamaalla

Kaisu Kortelainen: Penttilän sahayhteisö ja työläisyys. Muistitietotutkimus. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Tutkimuksia 1178, SKS, Helsinki 2008, 241 s.

■ Kaisu Kortelaisen perinteen- tutkimuksen alaan kuuluva tutkimus *Penttilän sahayhteisö ja työläisyys* voi olla historiantutkijalle avartavaa, mutta osin myös vierasta luettavaa. Muistitietohistorioitsijalle tuttu näkökulma on tarkastella ajan kokemusta voimakkaasti lo mittuneena: muistelupuheessa mennyt, nykyinen ja tuleva

ovat yhtä aikaa läsnä. Kulttuurintutkijalle tuttua on kenties sen sijaan, ettei kerrostumien kautta aina edes yritetä puretua menneeseen vaan mielenkiinto on tutkimushetkellä olevassa. Kerronnan luoma kokonaisuus on paitsi kertojansa, myös kulttuurinsa ja oman aikansa tuote. Kortelainen ei tutkikaan mennyttä sahayhteisöä, vaan muisteltua yhteisöä, yhteisöstä kerronnan kautta luotua konstruktia.

Penttilän saha toimi Joensuu- keskustan kupeessa 1871–1988. Kaisu Kortelainen on tehnyt penttiläläisten keskuudessa kenttätöitä, tehnyt haastatteluja, osallistunut eläkeläisten kerhon kokouksiin ja tutustunut heidän tuottamaansa materiaaliin viidentoista vuoden ajan (1989–2004).

Tutkimuksen kertojat ovat yleensä Penttilän eläkeläisten kerhon jäseniä, minkä Kortelainen kyllä toteaa vaikuttavan yhteisöstä muodostuvaan kuvaan. Pitkän linjan työläiset, jotka haluavat ylläpitää yhteisöä omalla kerhotoiminnallaan, katsovat yhteisöään osin eri silmin kuin esimerkiksi sattunnaistyöntekijät tai sahalta pois muuttaneet.

Kiinnostava on Kortelaisen havainto, kuinka kertomisajan kohta vaikuttaa keskustelussa esiin nouseviin teemoihin ja tulkintoihin. Vuonna 1989 sahan lakkauttaminen oli puheessa usein läsnä, vaikka monet kertojista olivat jo eläkkeellä. Sen sijaan esimerkiksi 1990-luvun puolivälissä keskustelussa nousivat esiin laman aktualisoima työttömyys, skiniongelma, ympäristön saastuneisuus ja alueen tulevaisuus.

Kaisu Kortelainen käytti haastattelutyössään hyväksi Penttilää käsittelevää kuvasarjaa, mikä toi esiin piileviä näkökulmia ja kirjoitti muistoja sekä aistihavaintoja kuvien esittämistä paikoista. Myös kuvien puuttuminen sai aikaan reaktioita, esimerkiksi särmäjän työpisteen puuttuminen kuvasarjasta herätti närkästystä ammattikunnan edustajassa.

Kortelainen esittelee työssään erikseen myös kolme sahatyöläistä ja heidän tapaansa konstruoida mennyttä: Väinö Lihavainen on kirjoittanut, Eino Jokinen valokuvannut ja Olavi Karttunen ikuistanut Penttilän yhteisön kartalle. Näistä erityisesti valokuvamalla luotu kertomus ja kartan moninaiset ulottuvuudet kuten työ, perhe, valtasuhteet, historia, arkinen toiminta ja arvot ovat sellainen tekijänsä identiteetin kuvaus, joka aukeaa ulkopuoliselle vasta muiden lähteiden ja selitysten avulla. Kaikki ne ovat materiaalina kuitenkin verrattavissa suulliseen muistitietoon.

Muistelupuheessa esiintyvää mennyttä voidaan toki käsitellä aikasensitiivisesti. Kortelainen erottaa kerronnasta sahan menneisyyteen ja yleisiin yhteiskunnallisiin muutoksiin liittyvää muistelua, kuten Cederbergien, johtaja Sarasteen ja johtaja Aron ajan sekä sotia edeltävän ja sotien jälkeisen ajan. Yhteisön arjen kuvauksessa mennyt näyttää silti muodostavan 1950-luvulle asti yhteisen, melko yhtenäisen kokonaisuuden.

Osin kyse on ilmeisesti menneen pysyvistä tai hitaasti muuttuvista piirteistä. Esimerkiksi tehdasjohtajuuden muut-

tuminen omistajapatruunan alaisuudesta palkkajohtajiin ei Kortelaisen mukaan heijastu muistelukerrontaan. Vaikka taloudellinen eriarvoisuus väheni työväen elintason noustua, eivät erot ”herrojen” ja työläisten välillä tasoittuneet yhtä nopeasti.

Osin kyse taas voi olla muistin ulottuvuudesta. Mitä kauemmas menneeseen mennään, sitä kaukaisempaa se on myös kertojalle, jolla ei ole siitä ehkä enää omakohtaisia kokemuksia. Historiantutkijaa jääkin paikoin kutkuttamaan, olisiko lineaarisen ajan ilmiöistä ja muutoksesta ollut materiaalissa enemmän jälkiä, jos niitä olisi pyritty erittelemään pitemmälle.

Nykyaikaa lähestyttäessä muutos tulee tutkimuksessa esiin konkreettisemmin. Esimerkiksi alkoholin käyttöä koskevat tarinat ovat Kortelaisen mukaan yleensä vanhan suomalaisen perinteen mukaisesti humoristisia, mutta mitä lähemmäs nykyaikaa tultiin, sitä paheksuvampia sävyjä ne Penttilässä saivat. Kortelainen erittelee kerronnasta myös esimerkiksi ammattijärjestöjen kahtiajaon aikaa 1950- ja 1960-luvulla sekä oma-aloitteisuudessa ja koulutuksessa toisen maailmansodan jälkeisenä aikana koettua muutosta.

Huomion arvoisia kipupisteitä ovat sahayhteisön luopuminen yhteiskunnallisten palveluiden ylläpidosta ja lopulta sahan lakkauttaminen. Kortelainen kertoo Penttilän muistellussa sahayhteisössä ollun muista tehdasyhteisöistä tuttuun tapaan ”kuin yhtä suurta perhettä”, vaikka konfliktiker-
tomuksiakin löytyy useita. Sa-

han myyminen Schaumanille 1986 koettiin miltei Rau-
ma-Repolan petoksena työntekijöitä kohtaan ja toiminnan lopettaminen 1988 pahimmillaan johtajien tarkoitukselliseen salajuonena.

Hyvinvointivaltion rakentamisen mukanaan tuomat yhteiskunnalliset palvelut ja elintason nousu eivät olleet Kortelaisen mukaan yhteisölle yksiselitteisesti hyviä asioita. Työntekijöistä näytti itse asiassa siltä, että yhtiö luopui vastuustaan ja vähensi palveluitaan. Esimerkiksi yhteissaunojen kadotessa myös sosiaalinen kanssakäyminen väheni.

Ulkopuolisella lukijalla voi kirjaan tarttuessaan olla hyvin erilaisia motiiveja. Folkloristin tapaa dokumentoida aineistoa, sen syntyvaiheita ja reunaehdotuksia täytyy ihailla; toisaalta lukija miettii, olisiko osan tästä voinut sijoittaa esimerkiksi liitteeseen. Samoin työn teoreettisen taustan ja tutkimuskohteen esittelyyn kuuluu runsaasti sivuja ennen kuin tutkija tuntuu pääsevän vauhtiin analysoidessaan lopuksi valtaa, vastuuta ja yhteishenkeä muistelussa yhteisössä.

Osin kyseessä voi olla rakenteellinen tekijä. Kun työ jakautuu erilaisiin lähestymistapoihin, joudutaan samoihin asioihin palaamaan uudelleen, eikä asia tule käsitellyksi kokonaan heti. Työn kokonaisuus muodostuukin vasta sen lopuksi. Muisteltu Penttilän sahayhteisö jää kuitenkin elävänä itämään lukijan ajatuksiin, ja erilaisia lähestymistapoja kaipaava historian tutkija saa itselleen pähkinää purtavaksi.

Inkeri Abvenisto